

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Білоконь Юрій Миколайович

УДК 711.21

**ПРИНЦИПИ ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

18.00.04 - Містобудування та ландшафтна архітектура

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури

Київ - 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті будівництва і архітектури.

Науковий керівник - доктор архітектури, професор
ФОМІН Ігор Олександрович,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
завідувач кафедри містобудування

Офіційні опоненти - доктор архітектури, професор
ФІЛЬВАРОВ Генріх Йосипович,
Інститут Урбаністики (м. Київ), директор

кандидат архітектури, професор
ПОСАЦЬКИЙ Богдан Степанович,
Державний університет “Львівська політехніка”, професор
кафедри містобудування

Провідна установа - Державний науково-дослідний і проектний інститут
містобудування, відділ регіональних програм та містобудівного
права, Державний комітет будівництва, архітектури та житлової
політики України, м. Київ

Захист відбудеться “17” лютого 2000 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.056.02 у Київському національному університеті будівництва і
архітектури за адресою: 03037, Київ, Повітрофлотський просп., 31, ауд. 466.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного
університету будівництва і архітектури за адресою: Київ, Повітрофлотський просп., 31.

Автореферат розісланий “17” січня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ТИМОХІН В.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Географічне та геополітичне розташування України в центрі континентальної Європи створює сприятливі умови для розвитку соціально-економічних контактів по всьому її периметру. Особливістю України є її високий, у порівнянні з іншими європейськими країнами, “транскордонний потенціал”: 19 прикордонних областей, велика довжина кордонів (близько 5,5 тис. км) і сусідство з 7 державами. Тому зростає соціально-економічне значення прикордонних регіонів України, які мають зовнішні зв'язки з територіями з іншого боку кордону. Ці зв'язки доповнюють міждержавні контакти на урядовому рівні.

Водночас, слід констатувати відстоювання якості облаштування та темпів містобудівного розвитку прикордонних територій України від сучасних потреб. Це робить актуальними задачі проектування транскордонних територій України. В цьому особливо зацікавлені органи управління прикордонними районами, для яких необхідні стимули соціально-економічного розвитку.

Актуальність теми підтверджується закордонним досвідом проектування транскордонних територій в Америці та в Європі. Існують програми спільного розвитку групи європейських країн: “Європейська хартія територіального устрою”, “Основні положення політики Європейського простору”, “Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів”, “Простір Польщі в Європейській інтеграції”. Серед країн Східної Європи вперше у Польщі були ініційовані двосторонні проектні роботи з планування транскордонних територій. Виконувалися вони і в Україні.

Таким чином, слід констатувати необхідність виділення, наукового визначення та програмування розвитку транскордонних територій України як першочергових об'єктів соціально-економічної інтеграції та містобудівного проектування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В Україні в 1993 р. Указом Президента була затверджена “Програма облаштування державного кордону” для прискореного пропуску транспорту відповідно до міжнародних стандартів. У 1997 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджена “Програма створення національної мережі транспортних коридорів на 2015 р.” з метою включення їх до трансконтинентальної транспортної системи, що також стимулюватиме розвиток транскордонних регіонів.

В Україні розробляється спільний проект розвитку Українсько-Польського транскордонного регіону (Державний інститут проектування міст - “Діпромісто” та Варшавський інститут територіального планування). Виконаний спільний проект планувальної організації транспортного коридору Львів - Жешув (УАА). Ці, поки що одиничні, проектно-планувальні розробки обмежені рамками двостороннього співробітництва.

Стан наукових досліджень за цією проблематикою визначається загальним рівнем методології, територіального планування та проектування районів різних функціональних типів. В Україні - роботи НДІТАМ, НДІПмістобудування, Інституту “Діпромісто”, Інституту Урбаністики, Української академії архітектури; в Російській Федерації - роботи ЦНИИПградостроительства, Російської академії архітектури та будівельних наук, Гипрогора; в Польщі - Варшавського інституту територіального планування та ін.

Безпосередньо за темою даної дисертації останнім часом видані два монографічних збірника наукових праць: в Польщі - “Територія Польщі в європейській інтеграції та транскордонна кооперація”, 1998; в Україні - “Транскордонні території України. Проблеми розвитку”, 1999 (дисертант - один з редакторів-упорядників, автор двох статей та однієї в співавторстві). Проблема розвитку прикордонних територій розглядалася на міжнародних конференціях (“Регіональна політика України” НАН України, 1998; “Розвиток комунікаційної системи Париж - Берлін - Варшава - Мінськ - Москва”, Мінськ, 1998 та ін.).

Викладені актуальність і стан вивченості обраної теми свідчать про необхідність створення науково обгрунтованої концепції планування транскордонних територій стосовно умов України, що обумовило вибір об’єкта, мети і задач дослідження.

Об’єктом містобудівного дослідження є транскордонні території України (прикордонні - з двох боків її державного кордону), які мають важливе значення в політичному, економічному та культурному житті держав. Їх розвиток повинен базуватися на визначенні спільних проблем і можливостей взаємовигідного співробітництва в господарському та містобудівному напрямках. Все це потребує визначення та вдосконалення процесу комплексного архітектурно-планувального регулювання розвитку транскордонних територій в сучасних умовах України.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в розробці науково обгрунтованих принципових положень і методичних рекомендацій щодо містобудівного проектування транскордонних територій України.

Відповідно до поставленої мети визначені наступні задачі роботи:

- узагальнити закордонний та український досвід проектування транскордонних регіонів і їх структурних елементів;
- проаналізувати основні умови формування та розвитку транскордонних територій України з урахуванням сучасних функціональних вимог;
- визначити параметри та структуру транскордонних територій України у зв’язку з задачами їх містобудівного проектування;
- сформулювати принципи та розробити методичні пропозиції з містобудівного проектування транскордонних територій;
- розробити пропозиції щодо реалізації проектів планування транскордонних регіонів у системі управління їх розвитком.

До задач роботи відносяться обробка статистичних даних, узагальнення багатостадійної проектної документації; систематизація, класифікація, структурний аналіз; графоаналітичне моделювання містобудівних об'єктів. Необхідно було врахувати багаторічний досвід роботи Державного інституту проектування міст ("Діпромiсто"), а також особистий досвід автора в галузі територіального планування, містобудівного проектування та галузевого управління розвитком міст і територій, в тому числі транскордонних.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна роботи полягає у визначенні транскордонних регіонів як пріоритетних об'єктів територіального планування та містобудівного проектування, актуальних у сучасних політичних і соціально-економічних умовах України; піонерній розробці принципів положень і методичних рекомендацій щодо структуризації та планувальної організації транскордонних регіонів на різних стадіях комплексного управління їх розвитком.

Виходячи з цього, новими є такі конкретні наукові результати:

- факторна залежність перспектив розвитку транскордонних регіонів від природно-етнічних, історичних і геополітичних передумов;
- ієрархічна структура транскордонних територій України та основні планувальні параметри їх композиційних елементів;
- містобудівна класифікація біполярних транскордонних районів вздовж комунікаційних осей;
- принципи та методичні пропозиції щодо планувальної організації транскордонних регіонів і біполярних районів;
- пропозиції щодо організації проектування транскордонних територій в системі управління їх розвитком.

Практичне значення результатів дослідження полягає в їх використанні в процесі розробки "Генеральної схеми планування території України" і в "Спільному територіальному містобудівному проекті розвитку Українсько-Польського транскордонного регіону" (автор - керівник авторського колективу). Наукові результати даного дослідження будуть корисні при організації та здійсненні робіт по двосторонньому проектуванню системи транскордонних регіонів України та суміжних з нею країн. Вони можуть бути використані при проектуванні міжнародних транспортних коридорів на території України та зон їх містобудівного впливу, а також прикордонних спеціальних економічних зон і єврорегіонів, що створюються.

Апробація та впровадження результатів дисертації. Результати дисертації доповідалися: на міжнародній конференції по темі: "Методологія і практика двостороннього планування транскордонних регіонів" (1998, Польща, м. Казимир Долний над Віслою) та на щорічних науково-практичних конференціях Київського національного університету будівництва і архітектури (1998, 1999 рр.).

Наукові результати впроваджені в наступні науково-дослідні, проектні та нормативні роботи (виконані під керівництвом та за участю автора дисертації):

1. Методические рекомендации по разработке градостроительных проектов приграничных территорий (1 этап). Раздел: Европейский и мировой опыт по решению проблем трансграничного планирования и проектирования. Договор № 8-94/566-94-94 от 24 марта 1994 г. - К., 1994. - 19 с. (Керівник авторського колективу).
2. НДР. Совместное территориально-градостроительное, проектное развитие трансграничного региона Украина - Польша. - Варшава: Институт территориального планирования и хозяйственного развития - Киев: "Гипроград", 1995-1998. (Керівник авторського колективу).
3. Відомчі будівельні норми України. Будинки і споруди. Прикордонні автомобільні пункти пропуску. ВБН В.22-01-96. - К., 1996. (Керівник авторського колективу.)
4. Звіт про розробку науково-технічної документації за темою НДР "Наукове обґрунтування містобудівного розвитку транскордонних регіонів України (Договір з Держбудом України № 1039.99-99 від 9.09.1999 р. (Керівник авторського колективу, відповідальний виконавець).

Структура та об'єм роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку ілюстрацій, списку використаних джерел, додатків. Результати дослідження викладені на 147 сторінках, включаючи 29 графічних ілюстрацій, 5 сторінок списку використаних джерел (62 найменування), 3 додатки (на 3 сторінках).

ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. Передумови формування транскордонних територій України

В *першому підрозділі* розглянутий закордонний та вітчизняний досвід проектування транскордонних територій. Серед них - двосторонній проект планування району Великих Озер, де проходить кордон між США та Канадою; спільний проект планування країн Бенілюкс у "північноєвропейському контексті" (Бельгія, Нідерланди, Люксембург); планувальні схеми пошуку пріоритетного напрямку європейської інтеграції (створення планувальної осі північ-південь для розвитку комунікаційних зв'язків і територій між Лондоном, Парижем і Римом).

Аналіз проектних пропозицій щодо структуризації території Західної Європи у 60-70-і роки показав, що комунікаційні коридори, що проектувалися, не поширювалися на соціалістичні країни Східної Європи та суміжні з ними республіки колишнього СРСР. Передпроектні містобудівні розробки, які виконувалися в колишньому СРСР, не передбачали можливості розвитку зовнішніх соціально-економічних зв'язків. Наукові контакти з закордонними інститутами та спеціалістами обмежувалися обміном результатами окремих досліджень або виконанням спільних наукових програм.

Останніми роками у Польщі, Російській Федерації, Республіці Білорусь, Румунії, Молдові розпочаті роботи з планувальної організації транскордонних регіонів за участю органів управління розвитком територій та містобудівної діяльності. Аналогічні організаційні заходи здійснюються й в Україні.

Існуючі двосторонні містобудівні розробки свідчать про необхідність удосконалення методики регіонального планування та проектування прикордонних об'єктів. Серед небагатьох побудованих прикордонних пунктів автомобільного пропуску сучасним вимогам відповідає комплекс на західному кордоні України "Краковець - Корчова" (1994-1997 рр., Львівський інститут "Діпромісто").

В *другому підрозділі* визначені умови, які впливають на формування та розвиток транскордонних територій з урахуванням їх основних функцій.

Природні умови України розглянуті як позитивний фактор, що сприяє утворенню єдиної держави (переважно рівнинна територія, корисні копалини, прикордонна гірська дуга Карпат і Чорноморське узбережжя).

Прикордонні території України в етнічному відношенні є зонами розміщення населення декількох національностей (Полісся, Галичина, Буковина, Волинь, Поділля, Слобожанщина). Галичина, зокрема, являє собою єдиний історико-етнічний простір, в межах якого відбувалася інтеграція культурних традицій українців, поляків, а також німецьких, російських, єврейських громад. Це сприяло створенню спільних історико-культурних цінностей з обох боків державних кордонів сучасних України, Польщі, та інших країн.

Історичний період становлення та розвитку України - час складних військово-політичних взаємовідносин суміжних держав. У XIV-XV століттях більшість земель, які раніше входили до складу Київської Русі, були під владою Литви. В період створення Речі Посполитої вони потрапили під польське володарювання. На кінець XVII століття територія України (в сучасних її кордонах) знаходилася у складі Великого князівства Литовського, Корони Польської та Російської держави. У XVIII столітті протягом всього XIX століття територія України збільшувалася, знаходячись у складі Російської імперії. Наведена трансформація українських земель у співставленні з державними кордонами сусідніх країн.

Розглянуті геополітичні умови України, які визначили її геостратегію. На сучасному етапі вони сприяють розвитку зовнішніх зв'язків України з усіма суміжними державами. Це створює сприятливі передумови для міжнародного співробітництва в містобудівній галузі.

Третій підрозділ присвячений теоретичним передумовам планувальної організації транскордонних територій. Ними є концептуальні положення планувальної організації великих просторів і, зокрема, методологічні положення структурно-планувального та системного підходів до організації транскордонних територій як складових частин єдиного простору країни.

Існуючі методи структурно-планувального аналізу дозволяють зафіксувати та описати неоднорідність її території. В результаті цього визначаються центри, осі, смуги та зони як композиційні елементи урбанізованого середовища. Ці елементи, а також комунікації, у своїй сукупності формують планувальний каркас - структурну основу планувальної організації території України та її регіонів.

Теоретичною передумовою містобудівного аналізу та проектування транскордонних регіонів є також формування ієрархічно організованої (ступінчатої) системи населених місць на території України.

Розділ 2. Планувальна характеристика транскордонних територій України та їх структурних елементів

В *першому підрозділі* визначені параметри і структура транскордонної зони України. Вона являє собою територію з двох боків державного кордону, яка трактується у вигляді взаємопов'язаних семи (за кількістю суміжних країн) транскордонних регіонів. Ці регіони розділені на дві основні групи: перша група - регіони, розташовані на південно-західному кордоні, спільному з країнами Східної Європи, політика яких орієнтована на європейську інтеграцію (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія); друга група включає в себе північно-східні регіони, які межують з Республікою Білорусь, Росією та Молдовою (колишні союзні республіки, а тепер - суверенні країни, які входять до складу СНД). Державні кордони регіонів першої групи в недавньому минулому мали статус, відмінний від регіонів другої групи - фактично внутрішньодержавних - адміністративних. Ці розбіжності проявляються і в сучасних умовах.

Розроблені попередні схеми ієрархічної планувальної структури транскордонних територій: регіонів, субрегіонів (районів), а також прикордонних містобудівних комплексів на контрольних пунктах пропуску.

Транскордонні регіони повинні стати об'єктами комплексного містобудівного аналізу та проектування. З цією метою визначені їх планувальні параметри з виділенням комунікаційних осей з розташованими на них містами-центрами. Параметри транскордонних регіонів характеризуються наступними граничними показниками: кількість прикордонних областей України - 1-5; довжина кордону - 100-1700 км; віддаленість від кордону - 60-100 км; кількість планувальних осей - 1-4. Порівняльна характеристика транскордонних регіонів вказує на різний рівень їх сформованості та розвитку, що слід враховувати в процесі містобудівного проектування.

В *другому підрозділі* подана планувальна характеристика біполярних районів - основних структурних елементів транскордонних регіонів.

В структурі регіонів на головних напрямках міжнародних зв'язків знаходяться відносно близько розташовані пари міст з двох боків кордону. Їх об'єднують соціально-економічні зв'язки обмінного типу, і вони мають значення "полюсів росту". Виявлені

тенденції міського агломерування прикордонних населених місць розглядаються як прояв поляризації специфічних містобудівних об'єктів - транскордонних біполярних районів. Виділено 16 таких районів, які, в залежності від умов розташування на території країни, відрізняються за величиною, рівнем сформованості, розвитку, структурної складності. При цьому постійною структурною властивістю біполярних міст є їх відносна рівнозначність як районоформуючих центрів з двох боків державного кордону.

Запропонована методика порівняльного аналізу біполярних районів на території України за сумою таких ознак: чисельності населення парних міст (більше 50 тис. осіб); їх значення в системі населених місць (надобласне, обласне, районне); екологічної та історико-культурної привабливості міського середовища; рівня транскордонної зв'язаності пари міст (за відстанню між ними та кількістю транспортних шляхів).

Структурна різноманітність біполярних районів, яка визначена за сумою балів, дозволяє їх систематизувати з урахуванням завдань регульованого розвитку. До найбільш розвинених біполярних районів (25-34 бала) віднесені полярні райони з містами-центрами: Одеса - Тирасполь, Харків - Белгород, Львів - Жешув, Ужгород - Ньїродьхаза, Ужгород - Кошице, Чернівці - Сучава, Луганськ - Каменськ-Шахтинський, Красний Луч - Новошахтинськ. До групи менш розвинутих і тих, які формуються (14-24 бала), входять райони з містами-центрами: Чернігів - Гомель, Ковель - Брест, Коростень - Мозир, Рені - Галац, Ковель - Хелм, Купянськ - Валуйки, Сарни - Луїнець.

В *третьому підрозділі* викладені вимоги та задачі містобудівного проектування транскордонних територій з урахуванням рівнів їх планувальної структури.

До загальних вимог належать охорона кордону та створення системи контрольних пунктів прикордонних переходів для всіх видів транспорту та пішоходів. Їх мета - по-перше - забезпечити надійний контроль на кордоні, щоб не допускати нелегального перевозу вантажів, а також незаконного виїзду та в'їзду людей. По-друге - створити умови для забезпечення "відкритості" державного кордону відповідно до міжнародних правил і стандартів.

В транскордонних регіонах повинна бути забезпечена екологічна безпека обслуговування населення, яка залежить від заходів, що здійснюються не лише однією країною, а й суміжними державами. Особливо це необхідно на територіях, забруднених промисловими та іншими відходами (грунту, атмосфери, водою).

В транскордонних регіонах, прикордонних адміністративних районах і спеціальних економічних зонах повинні бути створені умови для розвитку виробничої діяльності та торгівлі з залученням закордонних інвестицій. Все це повинно розглядатися як частина зовнішньої економічної політики держави. Ефективність міжнародного економічного співробітництва багато в чому залежить від можливості пристосування прикордонних територій до процесів європейської та світової інтеграції. Особливе значення при цьому мають розвиток і модернізація транспортних комунікацій.

До соціальної сфери діяльності віднесені охорона та покращення навколишнього середовища (природного, урбанізованого), а також організація системи обслуговування населення для задоволення його фізичних і духовних потреб. Важливою задачею є подолання розбіжностей у рівнях культурного та побутового обслуговування населення, яке мешкає по різні боки кордону, культурних і мовних бар'єрів, розбіжностей у рівнях освіти, поведінки, інформаційного забезпечення та ін.

Однією з головних соціальних функцій транскордонних регіонів є міжнародний туризм різних видів (пізнавальний, спортивний, "сентиментальний"). Його розвиток обумовлений спільністю історичної спадщини, природного середовища, що представляє інтерес для населення та потребує планувальної організації.

Розділ 3. Управління розвитком транскордонних територій

В *першому підрозділі* сформульовані наступні загальні принципи містобудівного проектування в системі комплексного управління їх розвитком:

- соціально-економічна додатковість територій з обох боків державного кордону, виражає можливість компенсувати частину функцій, яких не вистачає, на одній території за рахунок надлишку на іншій. Виходячи з цього, оцінюються територіальні ресурси, передбачаючи можливість їх використання для спільних транскордонних цілей (робоча сила, корисні копалини, джерела енергії, рекреаційні зони, об'єкти туристичного інтересу, центри громадського обслуговування);
- екологічна безпека транскордонних територій повинна гарантувати на міжнародному рівні охорону та покращення стану навколишнього середовища, особливо в районах гірничодобувної промисловості з великою кількістю шкідливих відходів, у зонах радіоактивного зараження та екстремальних природних явищ (повені, землетруси, зсуви);
- ізоморфізм територіальної структури обумовлений схожістю (однаковістю) просторових форм урбанізації на різних рівнях проектування: країни, регіонів, районів, містобудівних комплексів. Цей принцип впроваджується в структурі планувального каркасу - одного з засобів просторової організації на різних територіальних рівнях на основі єдиної мережі міст-центрів і транспортних комунікацій;
- біполярність планувального каркасу обумовлена існуванням агломераційних пар міст-центрів з двох боків державного кордону України. Вони розташовуються на транскордонних планувальних осях - транспортних коридорах - і повинні стати об'єктами першочергового соціально-економічного розвитку та містобудівного проектування;

- ієрархія структури управління розвитком транскордонних територій ґрунтується на ефективності послідовної деталізації містобудівних рішень, багаторівневого адміністративно-територіального управління, багатостадійного проектування транскордонних регіонів і їх структурних елементів.

Викладені принципи положення містобудівного проектування дозволяють більш аргументовано та цілеспрямовано приймати рішення на різних етапах і стадіях планувального регулювання розвитку транскордонних територій.

В *другому підрозділі* викладені методичні пропозиції щодо планування транскордонних регіонів. Вони сформувалися в результаті взаємодії спільних або схожих факторів, а отже, є підстава передбачати єдність міждержавної планувальної структури, яка потребує комплексної організації в процесі міжнародного співробітництва. Тому методичною основою планування транскордонних територій слід вважати збалансованість структурних елементів, яка повинна призвести до якісно нової планувальної організації з урахуванням місцевих умов. Регіональна специфіка транскордонних територій України повинна зумовлювати пріоритетність цілей і зміст містобудівної документації, що демонструється на наступних прикладах.

Західний транскордонний регіон є контактною зоною з країнами Центральної та Східної Європи. Це потребує розширення і облаштування транспортних коридорів, розвиток сфери туризму, охорони та реставрації пам'яток архітектури, реконструкції історичних міст. В структурі Українсько-Польського регіону великого значення набувають біполярні райони Львів - Жешув і Ковель - Люблін. Екологічний дисбаланс можуть викликати Волинський вугільний басейн і Яворівські сіркодобувні підприємства.

Планування Прикарпатського регіону на кордоні зі Словаччиною та Угорщиною повинно відповідати пріоритетам природоохоронної та рекреаційної діяльності в Карпатах, а також запобіганню та ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Розвиток Південного регіону (Україна-Румунія-Молдова) повинно плануватися відповідно до програми євро регіону "Верхній Прут" (з урахуванням екології басейна Дністра та приток Дунаю), "Дунайською Хартією", а також відповідно до проекту спеціальної економічної зони "Рені".

В числі головних проблем регіону Україна - Білорусь - розвиток комунікаційної мережі, дезактивація та рекультивация території в екологічно небезпечних зонах, вирішення проблеми розселення в екологічно несприятливих районах, формування євро регіону "Буг", спеціальної економічної зони "Інтерпорт - Ковель".

В найбільшому за величиною транскордонному регіоні Україна - Російська Федерація пріоритетними завданнями слід вважати розвиток соціально-економічних зв'язків у Донбасі, створення прикордонних спеціальних економічних зон, а також комплексну планувальну організацію біполярних районів Харків - Белгород; Луганськ - Каменськ-Шахтинський; Красний Луч - Новошахтинськ; Маріуполь - Таганрог.

В *третьому підрозділі* викладені умови реалізації містобудівних рішень з урахуванням можливостей адміністративно-територіального управління та вимог містобудівної політики України. В зв'язку з цим висвітлені тенденції, які характеризуються поступовим посиленням регіональних владних структур. Все більше проявляються регіональні особливості та регіональні інтереси (в тому числі прикордонні), які реалізуються в межах законодавчої та виконавчої гілок влади. Вживаються заходи, які сприяють задоволенню політичних і економічних інтересів прикордонних областей України (створення спеціальних і вільних економічних зон). Однією з форм місцевого самоврядування є діяльність рад місцевих громад, яка набула поширення в багатьох європейських країнах. Вона є організацією державного управління нижнього рівня, яка сприяє економії бюджетних коштів і де реалізується ідея “переданих повноважень”.

Містобудівна діяльність, включаючи передпроектну, проектну та постпроектну (реалізація проектних рішень), яка здійснюється в транскордонному просторі, повинна розглядатися в двох взаємодоповнюючих напрямках: з урахуванням внутрішньодержавної системи управління, а також міждержавних відносин.

Основоположні внутрішньо- та міждержавні регулятивні заходи здійснюються “по вертикалі” паралельно, але скоординовано. При цьому регулятивні “вертикалі” узгоджуються на відповідних “горизонтальних” етапах прийняття рішень за принципом “від загального до окремого”. Таких етапів виділено чотири: аналітичний, який включає в себе аналіз ситуації, що склалася; концептуальний; конструктивний, який являє собою розробку проектних рішень, оцінку та вибір кращого; оперативний (реалізація проектів). Для кожного з цих етапів запропонований відповідний різновид структурних моделей.

Комплексне управління розвитком транскордонних територій потребує:

- використання цільових структурно-планувальних моделей на різних рівнях управління;
- послідовність етапів і методів визначення та досягнення перспективних цілей (територіальних прогнозів, соціально-економічних і містобудівних довгострокових програм, проектів).

Таким чином, прогнозування та проектування транскордонних територій можуть бути адаптовані до умов і можливостей сучасної містобудівної політики в Україні.

ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Науково визначені нові об'єкти містобудівного проектування, актуальні в сучасних умовах суверенної України - транскордонні території та їх структурних елементи; розроблені принципи і методика проектування транскордонних територій в системі управління містобудівною діяльністю.

Дані наукові результати конкретизовані в наступних основних висновках:

1. Аналіз закордонного досвіду проектування транскордонних територій в країнах з ринковою економікою довів його актуальність, ефективність та перспективність. В Україні прийняті урядові постанови щодо розвитку транспортних коридорів та облаштування державних кордонів створюють передумови, які необхідні для організації містобудівного проектування транскордонних територій.
2. Визначені природні, етнічні, історичні, геополітичні умови України, які найбільшою мірою впливають на головні функціональні властивості транскордонних територій (охоронні, комунікаційні, виробничі, соціальні).
3. Вихідною методологічною базою даного дослідження є наукове визначення планувальної структури територій у вигляді каркасного підґрунтя; ієрархічна структура систем населених місць; багатоаспектна регіоналізація території України.
4. В якості об'єктів комплексного двостороннього містобудівного проектування виділено 7 транскордонних регіонів України, визначені їх планувальні параметри та структурно-планувальні особливості (довжина державного кордону, площа території, чисельність населення, кількість прикордонних областей, біполярних комунікаційних осей).
5. В структурі транскордонних регіонів України виділено 16 біполярних районів, які відрізняються за чисельністю населення міст-центрів, їх значенням в системі населених місць, екологічною, історико-культурною привабливістю, мірою зв'язаності. За сукупністю ознак запропонована класифікація біполярних районів у залежності від рівня їх розвитку.
6. Сформульовані наступні основоположні принципи містобудівного проектування транскордонних територій та їх структурних елементів: соціально-економічна додатковість територій з двох боків кордону; їх екологічна безпека; ізоморфізм ієрархічної структури транскордонних територій на підставі композиційної єдності планувального каркасу; біполярність транскордонних комунікаційних осей з містами та районоформуючими центрами з двох боків кордону; ієрархія структури управління розвитком транскордонних територій.
7. На підставі сформульованих принципів конкретизовані вимоги, задачі, етапи і стадії містобудівного проектування, а також регіональні особливості транскордонних територій.
8. Визначена організаційна структура регулювання розвитку транскордонних територій з урахуванням двох напрямків діяльності: внутрішньо- та міждержавної з урахуванням послідовності етапів прийняття рішень (аналітичного, концептуального, конструктивного, оперативного).

Викладені результати сприятимуть розвитку методичних основ містобудівних розробок на концептуальному рівні, на рівні територіальних прогнозів, а також стадійного проектування транскордонних регіонів.

Результати роботи корисні таким органам галузевого і територіального управління:

- органам управління містобудівною діяльністю в Україні та суміжних країнах для здійснення програмних і проектних розробок;
- місцевим органам самоврядування прикордонних областей, адміністративних районів і міст для організації двостороннього соціально-економічного і проектно-планувального співробітництва;
- галузевим міністерствам і відомствам для виконання цільових програм (соціальних, економічних, екологічних, культурологічних) на транскордонних територіях.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Білоконь Ю.Н. Архитектурно-планировочные аспекты интеграционных процессов в приграничных районах Украины // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 3 (спеціальний). Планувальний розвиток міст і територій. - К.: КДТУБА, 1998. - с.69-75.
2. Білоконь Ю.М. Планування території України на сучасному етапі // Будівництво України. - 1998. - № 5. - с.14-16.
3. Білоконь Ю.М. Планувальна стратегія розвитку прикордонних районів України // Будівництво України. - 1998. - № 6. - с.20-22.
4. Білоконь Ю.М. Просторова організація міжнародного співробітництва в Україні // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 4. - К.: КНУБА, 1999. - с.61-66.
5. Білоконь Ю.М. Планувальні аспекти формування міжнародних транспортних коридорів на території України // Будівництво України. - 1999. - № 1. - с.6-10.
6. Білоконь Ю.М. Методичні засади планування транскордонних територій України // Транскордонні території України (проблеми розвитку)". - К.: Укрархбудінформ, 1999. - с. 76-111.
7. Білоконь Ю.М. Економічне та містобудівне значення біполярної комунікаційної осі Ковель – Люблін // Транскордонні території України (проблеми розвитку)". - К.: Укрархбудінформ, 1999. - с.142-146.
8. Білоконь Ю.М., Фомін І.О. просторове вираження зовнішньої політики України // Транскордонні території України (проблеми розвитку)". - К.: Укрархбудінформ, 1999. - с.36-40.

9. Білоконь Ю.М., Палеха Ю.М. Теоретико-методологічні основи транскордонного районування в Україні // Фундаментальні географічні дослідження (стан, проблеми, напрямки). Тези доповідей наукової конференції. - К., 1994. - с.19-21.

АНОТАЦІЯ

Білоконь Ю.М. Принципи планувальної організації транскордонних територій України. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.04 - Містобудування та ландшафтна архітектура. - Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2000.

Узагальнений світовий та вітчизняний досвід просторового планування та містобудівного проектування прикордонних територій. Проведений аналіз регіональної специфіки транскордонних територій; містобудівної політики України в умовах поширення зовнішніх зв'язків; сучасного стану наукових досліджень в напрямку регіонального та міського планування.

На підставі аналізу прикордонних територій України і суміжних країн виділені сім транскордонних регіонів і визначена їх функціонально-планувальна структура. В структурі регіонів визначено 16 біполярних районів, запропонована їх класифікація з виділенням найбільш розвинутих районів як об'єктів першочергового проектування. На основі сформульованих принципів планувальної організації транскордонних регіонів і їх структурних елементів розроблені методичні пропозиції щодо комплексного містобудівного проектування з урахуванням ієрархічності планувальної структури та механізму управління розвитком територій в сучасних соціально-економічних умовах України.

Ключові слова: транскордонні території, зона, регіон; біполярні райони; планувальний каркас території; транспортні коридори; прикордонні містобудівні комплекси, планувальне регулювання.

АННОТАЦИЯ

Белоко́нь Ю.Н. Принципы планировочной организации трансграничных территорий Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04 - Градостроительство и ландшафтная архитектура. - Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2000.

В условиях развития международного сотрудничества Украины, и учитывая особенности ее географического положения, необходима пространственная организация внешних связей. Поэтому объектами межгосударственной интеграции должны стать планировочно организованные приграничные территории Украины и семи сопредельных государств (трансграничные).

Анализ зарубежной и отечественной практики проектирования трансграничных территорий показал необходимость разработки методических основ их планировочной организации применительно к условиям Украины.

Проведен анализ региональных особенностей формирования трансграничных территорий Украины (природных, исторических, этнических, геополитических), а также теоретических предпосылок их планировочной организации.

На основе структурно-планировочного анализа трансграничных территорий Украины выделено семь регионов и определены их градостроительные параметры, а также задачи проектирования. В структуре трансграничных регионов Украины определено 16 биполярных районов с городами-центрами, расположенными на коммуникационных осях по обе стороны государственной границы и несущих районоформирующие функции. Предложена классификация биполярных районов по совокупности признаков. Дана их сравнительная количественная балльная оценка в зависимости от уровня сформированности и развитости с выделением объектов первоочередного регулируемого развития (Харьков - Белгород, Львов - Жешув, Луганск - Каменск-Шахтинский и др.).

Сформулированы основополагающие принципы планировочной организации трансграничных регионов и их структурных элементов (социально-экономическая дополнительность, экологическая безопасность, изоморфизм и биполярность территориальной структуры, иерархия структуры управления развитием градостроительных объектов).

Приведены модели архитектурно-планировочной структуры трансграничных регионов и биполярных районов.

Разработана методика градостроительного проектирования трансграничных территорий с учетом их иерархической структуры (зона, регион, биполярный район, приграничный комплекс). Выделены этапы градостроительного проектирования трансграничных территорий в системе комплексного управления их развитием (аналитический, концептуальный, конструктивный и оперативный). Планировочное регулирование развития трансграничных территорий предлагается рассматривать как одно из направлений градостроительной деятельности в рамках международного сотрудничества.

Результаты работы полезны: органам управления градостроительной деятельностью в Украине и сопредельных стран, местным органам самоуправления приграничных

областей, административных районов и городов, отраслевым министерствам и ведомствам для разработки и реализации целевых программ.

Ключевые слова: трансграничные территории, зона, регион; биполярные районы; планировочный каркас; транспортные коридоры; приграничные градостроительные комплексы, планировочное регулирование.

ANNOTATION

Yu.M.Bilokon. The Principles of Planning of Transborder Territory Organization in Ukraine. Typescript.

A thesis to obtain the academic degree of a Candidate of Architecture, the specialty: 18.00.04 - Townplanning and Landscaping. Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture. Kyiv, 2000.

The generalized international and national experience of spatial planning and municipal engineering of transborder areas. Analysis of the regional features of transborder areas; Ukraine's townplanning policies amid the expansion of international relationships, and today's status of researches related to regional and urban planning.

Based on an analysis of Ukraine's and neighbor countries' border areas, seven transborder regions have been identified and their functional and planning structure, determined. There have been identified 16 bipolar regions; their classification was suggested and the most developed regions were designated as subjects of primary planning. On the basis of formulated principles of planning organization of transborder regions and their structural elements, there have been developed methodological proposals concerning comprehensive townplanning taking into account the hierarchical quality of planning structure and the mechanism of development of territories in the modern socioeconomic environment of Ukraine.

Keywords: transborder areas, zone, region; bipolar regions; planning skeleton of territory; transport corridors; border townplanning complexes, planning regulation.